

Âyetlerin Işığında İman Esasları ve İmanın Kabul Olmasının Şartları

The Essentials of Faith According to the Qur'ān and the Conditions for the Acceptance of Faith

İsmail KARAGÖZ

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Bilim Dalı, Düzce/Türkiye.

Prof. Dr., Düzce University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Düzce/Türkiye.

ismailkaragoz1954@gmail.com

0000-0003-3105-3554

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17/11/2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25/03/2026

Yayın Tarihi / Date Published: 31/03/2026

Atıf / Citation: Karagöz, İsmail. "Âyetlerin Işığında İman Esasları ve İmanın Kabul Olmasının Şartları". *Kur'ân ve Sünnet Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Mart 2026), 1-20.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Etik Kurul: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.

Değerlendirme: Çift Taraflı Kör Hakemlik

İntihal Denetimi: Yapıldı.

Etik Bildirim: ahmetzdmr@hotmail.com

Öz

İnsanın yaratılış gayesi olan Allah'a kulluk görevini yerine getirebilmek için öncelikli olarak iman edilmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve âhiret gününe, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an'a iman edilmesi emredilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), insan sûretine giren Cebrail'in sorusu üzerine imanı altı maddede özetlemiş, iman esasları arasında kadere imanı da zikretmiştir. Sözlükte "tasdik etmek" anlamına gelen imanı Ehl-i Sünnet âlimleri "kalple tasdik" olarak tanımlamış, Mu'tezile âlimlerinin "kalple tasdik, dil ile ikrar ve uygulama" olarak tanımının isabetli olmadığını açıklamışlardır. Bakara Sûresi 2/8. âyetinde iman etmiş olabilmek için sadece dille iman ettim demenin yeterli olmadığı, imanın geçerli olabilmesi için "kalple tasdik" edilmesi, En'âm 6/82 âyetinde ise bir insanın hidayete ermiş olabilmesi için imana şirk karıştırılmaması yani Allah'tan başka ilah, rab, ma'bûd ve yaratıcı bulunmadığının kabul edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu iki şartın dışında Kur'an-ı Kerim'de imanın kabul olmasının dört şartı daha zikredilmiştir. Bunlar imanda şüphe olmaması, iman esaslarının kesin olarak kabul edilmesi, imanda bütünlük olması, iman esaslarının ve Kur'an âyetlerinin, âyetlerde bildirilen hükümlerin, emir ve yasakların, helâl ve haramların, verilen bilgilerin tamamının tasdik edilmesi; imanın son nefese bırakılmaması, yaşama imkânı varken iman edilmesi, âyetler ve dinî hükümlerden hiçbirinin küçümsenmemesi ve alay konusu yapılmamasıdır. Makalemizde bu şartlar, âyet ve hadislerden delillerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Makale ile amacımız, iman ettim demekle gerçekten iman edilmiş olunamayacağını, Kur'an ve Sünnette bildirildiği şekilde şartlarına uygun olarak iman edilmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Kur'an, İman, Kalp, Tasdik.

Abstract

To fulfill the duty of worshipping God, which is the purpose of human creation, faith is the first requirement. The Qur'an commands belief in God, angels, books, prophets, the Day of Judgment, and the Qur'an revealed to Prophet Muhammad. The Prophet Muhammad (peace be upon him), in response to a question from Gabriel in human form, summarized faith in six points, including belief in destiny. While the word "faith" literally means "to affirm," Sunnî scholars define it as "affirmation with the heart," and they have explained that the Mu'tazila definition of it as "affirmation with the heart, confession with the tongue, and practice" is inaccurate. In Sûrat Al-Baqarah, verse 2:8, it is stated that merely saying "I believe" with the tongue is not sufficient for faith; faith must be affirmed with the heart for it to be valid. In Sûrat Al-An'âm, verse 6:82, it is stated that for a person to be guided, faith must not be mixed with polytheism, meaning that it must be accepted that there is no god, lord, object of worship, or creator other than Allah. In addition to these two conditions, the Qur'an mentions four more conditions for the acceptance of faith. These are: the absence of doubt in faith, the absolute acceptance of the tenets of faith, the integrity of faith, the affirmation of all the tenets of faith and the verses of the Qur'an, the rulings, commands and prohibitions, the lawful and unlawful, and all the information given; faith should not be left until the last breath, it should be believed while there is still time to live, and none of the verses or religious rulings should be belittled or ridiculed. In this article, these conditions have been evaluated with evidence from verses of the Qur'an and hadith. Our aim with this article is to demonstrate that merely saying "I believe" does not constitute true faith; rather, faith must be practiced in accordance with the conditions described in the Qur'an and Sunnah.

Keywords: Tafsîr, The Qur'an, Faith, Heart, Affirmation.

Giriş

Yüce Allah, yeryüzünün halifeleri olarak yarattığı¹ ve sayısız nimetler verdiği² yerde ve göklerde ne varsa hepsini hizmetine sunduğu³ insanları boş yere yaratmadığı⁴ gibi başıboş da bırakmamıştır.⁵ Onları kendisine kulluk etmeleri için yaratmış ve bu amaçla “*Ben, insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*” buyurmuştur.⁶ İnsanların, yaratılış gayeleri olan “ibadet” görevini yapabilmeleri için öncelikli olarak şartlarına uygun iman etmeleri gerekir. Yüce Allah, son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.) ve indirdiği son kitabı Kur’ân-ı Kerîm vasıtasıyla insanlara iman esaslarını bildirdiği gibi imanın kabul olma şartlarını da bildirmiştir. Bir insanın Kur’ân’a ve Sünnet’e uygun olmadan sadece “iman ettim” demesiyle imanının, geçerli olmayacağı Bakara Sûresi’nin 8. âyetinde açıkça bildirilmektedir. İnsanın en kıymetli varlığı imanıdır. Çünkü insanı ebedî saadete erdirecek ve amellerinin makbul olmasını sağlayacak olan imanıdır. Kur’ân’da imanı olmayanların amellerinin boşa gideceği,⁷ imansız amelin kabul olmayacağı bildirilmektedir.⁸

İnsan iman edince hidayete erer ve ebedî saadeti kazanır. İnsanın “kulluk görevini” yerine getirebilmesi, “dünya imtihanını” başarı ile noktalayabilmesi ve neticede Allah’ın rızasını ve cennetini kazanabilmesi için “hakiki bir imana” sahip olması, bunun için de “iman gerçeğini” ve “imanın kabul olmasının şartlarını” çok iyi bilmesi gerekir.

İman konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan dördünde imanı anlamı üzerinde durulmuştur.⁹ Bizim makalemiz, âyet ve hadisler çerçevesinde iman esasları ve özellikle imanın kabul olmasının şartlarıyla ilgilidir.

1. Kavramsal Çerçeve

Sözlükte “güvenmek, güven içinde olmak, korkmamak, güven vermek, güvenilir olmak” anlamlarındaki “emn” ve “emân” kökünden türeyen “îmân” (الايمان) kelimesi birine güven vermek, birinin sözünü tasdik etmek, bir şeyin doğru olduğunu söylemek ve onu doğru olarak

¹ el-Fâtır 35/39.

² İbrâhîm 14/34.

³ Lokman 31/20.

⁴ el-Mü’minûn 23/115.

⁵ el-Kıyâme 75/36.

⁶ ez-Zâriyât 51/56.

⁷ el-Mâide 5/5.

⁸ el-Bakara 2/264; en-Nisâ 4/38; et-Tevbe 9/17, 19.

⁹ Muammer Esen, “İman Kavramı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/1 (2008) 79-91; Tevfik Yücesoy, “Kur’ân’da İman Kavramı”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2006) 21-33; Emine Öğüt, “İmanın Mahiyeti ve Tekâmül Evreleri”, *İslami İlimler Dergisi* 8/8 (Güz 2013) 31-55; Hülya Terzioğlu, “Mâtürîdî’de Hikmet ve Rahmet Bağlamında Günahkârın İman Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (Şubat 2018), 1059-1067.

kabul etmek anlamlarına gelir.¹⁰ İman kelimesi Kur'ân'da çoğu kez "b" (ب),¹¹ bazen "lâm" (ل)¹² edatıyla kullanılmıştır. "b" edatıyla kullanıldığı zaman "haber verilen şeyi" doğrulamak, "lâm" edatıyla kullanıldığı zaman "haber veren kimseyi" doğrulamak anlamına gelir.¹³ Din istilahında iman, Hz. Peygamberin vahiyle Allah'tan alıp haber verdiği kesin olarak belli olan şeylerin doğruluğunu tasdik etmektir. İmam Ebû Hanîfe (öl. 150/767) imanı "ikrar ve tasdik" olarak tanımlamış,¹⁴ ameli imana dâhil etmemiştir.¹⁵ İman, küfrün zıddıdır.¹⁶ Çünkü iman, doğrulamak, inkâr ise yalanlamaktır.¹⁷ Kur'ân'da iman kelimesi ve türevleri tasdik etmek,¹⁸ kalple tasdik etmeden diliyle iman ettiğini söylemek,¹⁹ iman esasları,²⁰ namaz²¹ ve inkârın zıddı²² anlamlarında kullanılmıştır. İman eden kimseye "mümin" denir. Mümin, iman esaslarını ve Kur'ân'da bildirilen gerçekleri tasdik eden kimsedir.

2. Âyetlere Göre İman Edilmesi Gereken Hususlar

Kur'ân-ı Kerîm'de iman esasları bildirilmektedir. Sadece اٰمِنُوْا "iman edin."²³ şeklinde mutlak olarak iman edilmesi emredildiği gibi iman edilecek hususlar zikredilerek de iman edilmesi emredilmektedir. Bu emirler, Kur'ân'da tekli, ikili, üçlü, dörtlü ve beşli olarak geçmektedir.²⁴ (1) "Allah'a iman edin."²⁵ "Allah'ın Resûlü'ne iman edin."²⁶ "Allah'ın indirdiği Kur'ân'a iman edin."²⁷ (2) "Allah'a ve Peygamberine iman edin."²⁸ "Allah'a ve kitaba iman

¹⁰ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüga* (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1948), 1/153; İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah* (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1979), 5/2071; Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem ibn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1970), 1/107.

¹¹ Mesela bk. el-Bakara 2/3.

¹² Mesela bk. Âl-i İmrân 3/74.

¹³ Muhammed b. Abdurrahman el-Hamîs, *Usûlü'd-dîn inde'l-imam Ebî Hanîfe* (Suud: Dâru's-Samî, ts.), 354.

¹⁴ Ebû Hanîfe Nûmân b. Sâbit, *el-Fikhu'l-ekber* (b.y.y.: Mektebetü'l-Furkân, 1999), 55.

¹⁵ Muhammed b. Abdurrahman el-Hamîs, *Usûlü'd-dîn*, 354.

¹⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *et-Tevhîd* (İskenderiyye: Dâru'l-Câmî'âtî'l-Mısıryya, ts.), 375.

¹⁷ Mâtürîdî, *et-Tevhîd*, 380.

¹⁸ Mesela "Yûsuf'un kardeşleri, 'Ey babamız! Biz gittik, yarış yapıyorduk, Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. Onu kurt yemiş, biz doğru söyleyenler olsak da sen bizi tasdik etmezsin' dediler" (Yusuf 12/17) anlamındaki âyette geçen مُؤْمِن ismi, "tasdik eden" anlamındadır.

¹⁹ Mesela "Şüphesiz onlar, önce dilleri ile iman ettiler, sonra kalpleri ile inkâra devam ettiler" (el-Münâfikûn 63/3) âyetinde geçen اٰمِنُوْا cümlesi bu anlamdadır. اٰمِنُوْا بِقُلُوْبِهِمْ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1997), 3/363.

²⁰ Mesela "Kim Allah'a imanı inkâr ederse iyi ameli boşa gider" (el-Mâide, 5/5) âyetinde geçen bu anlamdadır. Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 1/303.

²¹ Mesela "Allah, sizin daha önce kıldığınız namazı zayi edecek değildir" (el-Bakara 2/143) âyetinde geçen iman kelimesi bu anlamdadır. Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâs, 1423), 1/146.

²² el-Bakara 2/6.

²³ el-Bakara 2/13.

²⁴ İsmail Karagöz, *İman ilmihali* (Ankara: Kar Yayınları, 2014), 13.

²⁵ et-Tevbe 9/86. Meâl: İsmail Karagöz, *Kur'ân'ın Anlamı, Açıklamalı ve Kıvrık Meâli* (Ankara: Kar Yayınları, 2020).

²⁶ el-Hadîd 57/28.

²⁷ el-Bakara 2/91.

²⁸ en-Nisâ 4/171.

edin."²⁹ "Allah'a ve âhiret gününe iman edin."³⁰ (3) "Allah'a, Peygamberine ve indirdiğimiz Nûr olan Kur'ân'a iman edin."³¹ (4) "Allah'a, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman edin."³² (5) "Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman edin."³³

Kur'ân-ı Kerîm'de iman esaslarını en geniş olarak bildiren âyet, Nisâ Sûresi'nin 136. âyetidir. Bu âyette Allah'a, Peygamberine, diğer peygamberlere, peygamberine indirdiği Kur'ân'a, diğer peygamberlere indirilen kitaplara, meleklerle ve âhiret gününe iman edilmesi emredilmektedir. Kur'ân, konularına göre tertip edilen bir kitap olmadığından bir konuyu anlayabilmek için konuyla ilgili bütün âyetlere bakılması gerekir. Çünkü Kur'ân'da itikat, ahlâk, ahkâm, ibadetler, kıssalar ve benzeri konular bir arada ve iç içe ele alınmaktadır.³⁴

Aslında "Allah'a ve Peygamberine iman" veya sadece "Kur'ân'a iman", iman esaslarının tamamını içerir. Çünkü Kur'ân, iman edilmesi gereken her şeyi içermektedir.

"Allah'a iman"; O'nun varlığını, birliğini, âyet ve hadislerde bildirilen isim ve sıfatlarıyla muttasıf olduğunu; "Allah'ın Resûlüne iman"; Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğini, Kur'ân'da bildirilen niteliklere sahip son peygamber olduğunu; "Kur'ân'a iman", Kur'ân'ın Allah sözü, bütün insanların rehberi, verdiği bilgilerin doğru, emir ve yasaklarının uygulanabilir nitelikte olduğunu ve Kur'ân ahkâmının kıyamete kadar geçerli son ilâhî kitap olduğunu; "kitaplara iman", Allah'ın insanlara rehber olması için kitaplar indirdiğini; "Peygamberlere iman", yüce Allah'ın ilk insandan itibaren Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar her topluma peygamber gönderildiğini kabul etmektir. "Meleklerle iman", Allah'ın melekleri nurdan yarattığını ve onlara farklı görevler verdiğini, erkek ve dişiliklerinin bulunmadığını ve Allah'a kulluk eden bir varlık çeşidi olduğunu; "âhirete iman", bir gün kıyametin kopacağını, ölümlerin diriltileceğini, insanların hesaba çekileceğini, müminlerin cennete, kâfirlerin cehenneme gideceğini, cennet ve cehennemin sonsuz olduğunu tasdik etmektir.³⁵

Âyetlerde "kadere iman edin" diye bir cümle geçmemekle birlikte kadere iman edilmesi gerektiği "Kur'ân'a iman" emrinde mündemiçtir. Çünkü Kur'ân'a iman eden kimse, Kur'ân'da haber verilen şeylere de iman eder. Şu âyetler kaderin varlığını ifade etmektedir:

"(Ey insanlar! Kuraklık, kıtlık ve depresyon gibi) *yeryüzüne*, (hastalık ve ölüm gibi) *size isabet eden herhangi bir musîbet yoktur ki biz onu yaratmadan önce, o, bir kitapta*, (Levh-i

²⁹ Âl-i İmran 3/199.

³⁰ el-Bakara 2/62.

³¹ et-Tegâbün 64/8.

³² el-Bakara 2/285.

³³ el-Bakara 2/177; Nisâ 4/136.

³⁴ Abdullah Karaca, *Kur'ân'ın Muhtevası Bağlamında Kur'ân Ansiklopedileri* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023), 41.

³⁵ İsmail Karagöz, "Cehennemin Sonsuzluğunun Ayet ve Hadislerdeki Delilleri", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2018), 1-19.

Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.”³⁶ Bu âyette geçen “biz onu yaratmadan önce” cümlesindeki “onu” zamir ile maksat, “âyette geçen musîbet veya nefis veya yerküre”³⁷ veya bunların hepsidir.³⁸ Bu âyette fertlere, toplumlara ve yerküreye isabet eden bütün musîbetlerin daha bunlar yaratılmadan önce Allah tarafından karara bağlandığı ve Levh-i Mahfuz'a yazıldığı bildirilmekte, devamındaki âyette bunun hikmeti olarak insanın, dünya nimetlerinden elde edemediği şeylere, başa gelen musîbetlere üzülmemesi ve elde edilen nimetlere karşı şımarmaması zikredilmektedir. “Musîbet”, felâket, ansızın gelen belâ, sıkıntı, hoşlanılmayan şeyler, hedefine isabet eden mermi gibi insana şiddetle dokunan hâdise ve felâketlerdir.³⁹ “Yerküreye isabet eden musîbetler”; kuraklık, kıtlık, yokluk, ürünler veya hayvanlara arız olan âfetler, evlerin veya şehirlerin yıkımı ve deprem gibi bütün zararları içine alan herhangi bir zarar ve âfetlerdir. “Nefislere isabet eden musîbetler” ise; ölüm, hastalık, yara, bere, kırık, çukuk, hapis, işkence, açlık, susuzluk ve yokluk gibi insanlarla ilgili olan sıkıntılar ve acılardır. Bütün bunlardan yüce Allah'ın, varlık âleminde olup bitecek her şeyi, bunları yaratmadan önce Levh-i Mahfûz'da yazıp takdir ettiği anlaşılmaktadır.⁴⁰

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (Ey müminler!) Eğer Allah'ın daha önce verdiği bir hüküm (kitap) olmasaydı, (Bedir savaşı esirlerinden) aldığınız fidyeden dolayı size kesinlikle büyük bir azap dokunurdu.”⁴¹ Bu âyette geçen “kitap” (كِتَابٌ) kelimesi ezelde “Levh-i Mahfuz'da yazılan ilâhî hüküm ve karar”, كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ “Allah'ın hükmü” سَبَقَ fiili “geçti” yani “daha önce karar verdi” anlamındadır. Allah'ın, ezelde Bedir ehline azap etmeyeceğini Levh-i Mahfuz'a yazması, vukuundan önce karar vermiş olmasıdır.⁴² Yüce Allah, Peygamberine, “(Ey Peygamberim!) De ki: “Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir.”⁴³ buyurmuştur. Peygamberimiz de bu gerçeği, “Allah, her canlıyı yaratmış, onun hayatını, rızkını ve musibetlerini takdir etmiştir.” şeklinde ifade etmiştir.⁴⁴

“Biz hiçbir belde halkını helâk etmedik ki, onun bilinen bir yazgısı bulunmasın. Hiçbir toplum, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez.”⁴⁵ Bu âyette inkâr ve zulümleri sebebiyle helâk edilen toplumların helâk edileceklerinin ve bu helâkin zamanının Allah katında belli olduğu bildirilmektedir. Yüce Allah, ezelde fert ve toplumların gelecekte nasıl hareket

³⁶ el-Hadîd 57/22.

³⁷ Ebû Saîd Nâsirüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1418), 5/189.

³⁸ Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah ibn Cüzey, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl* (Beyrut: Şirketü Dâru'l-Erkam, 1416), 2/348.

³⁹ Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), 4/754.

⁴⁰ İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 2/348.

⁴¹ el-Enfâl 8/68.

⁴² en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl*, 1/657.

⁴³ et-Tevbe 9/50.

⁴⁴ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1975), “Kader”, 9, (No. 2230)

⁴⁵ el-Hicr 15/4-5.

edeceklerini, inkâr ve isyan veya iman ve itaat edeceklerini bilip bunu Levh-i Mahfuz'a yazmıştır.⁴⁶

*“Ne yaşatılana çok ömür verilmesi ne ömründen eksiltilmesi (doğmadan ölmesi veya az yaşaması veya yaşadıkça ömrünün tükenmesi) olmaz ki, bir kitapta (ilâhî ilimde mukadder ve Levh-i Mahfuz'da) yazılı olmasın.”*⁴⁷ Bu âyette, bir insanın küçük iken ölmesi de belirli bir ömür sürmesi ve vakti saati gelince ölmesi de bir kitapta yazılıp ezelde takdir edildiği bildirilmektedir.⁴⁸

Uhud savaşında şehit olanlarla ilgili olan *“(Ey Peygamberim!) De ki: Savaşta değil de evlerinizde bile olsaydınız, kendilerine öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, kesinlikle öldürülecekleri yerlere çıkıp gidecekler ve öldürüleceklerdi.”*⁴⁹ anlamındaki âyetle *“Hiçbir kimse Allah'ın izni olmadan ölmez. Ölüm belirli bir süreye göre yazılmıştır.”*⁵⁰ anlamındaki âyet ve benzeri⁵¹ onlarca âyette ilâhî takdir beyan edilmektedir. Ayrıca Kur'ân'da *“âyetlere iman”* etmekten bahseden birçok âyet vardır. Mesela *“(Ey Peygamberim!) Sen hak daveti ancak âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.”*⁵² anlamındaki âyette *“âyetlere iman”*, açıkça zikredilmektedir. *“Âyetlere iman”*, her bir âyetin Allah sözü olduğunu ve içerdiği hüküm ve bilgilerin doğruluğunu kabul ve tasdik etmektir.⁵³

Hız. Peygamberin Kur'ân'ı tebliğ etme görevi yanında tebyîn etme görevi de vardır.⁵⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.), ibadet esaslarını beyan ettiği gibi iman esaslarını da beyan etmiştir. Vahiy meleği Cebrail'in *مَا الْإِيمَانُ* “iman nedir” sorusuna verdiği cevapta Hz. Peygamber (s.a.s.), iman edilmesi gereken hususları altı maddede özetlemiştir: *الْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ* “İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerri ile kadere iman etmendir.”⁵⁵

İman esaslarından birinin veya herhangi bir âyetin veya âyetlerde verilen bilgilerin yanlış ve hükümlerinin geçersiz olduğunu söyleyen bir kimse mümin olamaz ve bu kimsenin iyi amelleri boşa gider. Şu âyetler bunun delilidir: *“Bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr eder.”*⁵⁶

⁴⁶ en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 2/183.

⁴⁷ el-Fâtır 35/11.

⁴⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne* (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 8/377.

⁴⁹ Âl-i İmrân 3/154.

⁵⁰ Âl-i İmrân 3/145.

⁵¹ Mesela bk. el-Vâkıa 54/60; el-Münafikûn 63/11.

⁵² en-Neml 27/81.

⁵³ İsmail Karagöz, *Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, Açıklamalı ve Kıvrık Mealî* (Ankara: Kar Yayınları, 2021), 5/424.

⁵⁴ en-Nahl 36/44.

⁵⁵ Müslim b. el-Hac el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982) “İman”, 1 (No: 8); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), 1/434 (No: 367)

⁵⁶ el-Ankebut 29/47.

“Kim imanı, iman esaslarını inkâr ederse iyi ameli boşa gider.”⁵⁷

3. Âyetlere Göre İmanın Kabul Şartları

İmanın kabul olması için âyetlerde bazı şartlar yer almaktadır. Mesela Bakara Sûresi'nin 8. âyetinde yüce Allah, iman ettiğini söyleyen bazı insanların mümin olmadıklarını bildirmektedir. Dolayısıyla bu âyet bize “ben müminim” diyen her insanın mümin olmadığını, bir insanın gerçekten mümin olabilmesi için şartlarına uygun iman etmesi gerektiğini ifade eder. İmanın kabul olmasının şartlarını altı maddede özetleyebiliriz:

3.1. İman Esaslarını Kalple Tasdik Etmek

Mümin olmak için iman esaslarını sadece dille söylemek yeterli değildir, kalple tasdik etmek gerekir. Çünkü imanın yeri kalptir.⁵⁸ Bu husus Bakara Sûresi'nin 8. âyetinde açıkça ifade edilmektedir: *وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ* “İnsanlardan, “Allah'a ve ahiret gününe iman ettik” diyenler vardır. Hâlbuki onlar, müminler değildir.” Âyette geçen *مِنَ النَّاسِ* “İnsanlardan bazıları” demektir. Bunlar, *مِنَ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ* “Allah'a ve âhiret gününe iman ettik” diyen kimselerdir. Âyette bu kimseler için *وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ* “Onlar, müminler değildir” denilmektedir. Gerçekte iman etmedikleri halde “iman ettik” diyenlerin kimler olduğu konusunda tefsirlerde iki görüş zikredilmiştir:

Birinci görüş: Muhammed b. Sâib el-Kelbî (öl. 146/763)⁵⁹ ve bir rivayette Abdullah b. Abbas'a (öl. 67/687) göre âyette sözü edilenler, Medine Yahudileridir. Çünkü Medine Yahudileri, müminlerle karşılaştıkları zaman iman etmedikleri halde iman ettiklerini ve Hz. Muhammed'in niteliklerini kitaplarında bulduklarını söylüyorlardı.⁶⁰ Ancak Yahudiler, Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş olsalar bile Hz. Muhammed'in peygamber ve Kur'ân'ın Allah sözü olduğuna iman etmedikleri için mümin sayılmazlar, Allah'a ve âhirete imanları mümin olmaları için yeterli değildir. Ayrıca Yahudiler, Uzeyir Peygamberin Allah'ın oğlu olduğunu iddia ediyorlar, Allah'ın dışında hahamlarını ve din bilginlerini rab ediniyorlar,⁶¹ “Bize cehennem ateşi sadece sayılı günler dokunur”⁶² ve “Cennete Yahudi veya Hristiyanlardan başka hiçbir kimse asla giremez”⁶³ diyorlardı.

İkinci görüş: Sahabe'den Abdullah b. Mes'ûd (öl. 32/652) ve Saîd b. Cübeyr'e (öl. 94/713) göre Abdullah b. Abbas, tâbiîn müfessirlerinden Katâde b. Diâme (öl. 117/735), Mücâhid b. Cebr (öl.103/721), İbn Cüreyc (öl. 150/767), Hasan el-Basrî (öl. 110/728) ve müfessirlerin

⁵⁷ el-Mâide 5/5.

⁵⁸ el-Hucurât 49/14.

⁵⁹ Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân* (Riyad: y.y., 1997), 1/47.

⁶⁰ Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali, *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1/332, 335; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyan 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 1/270.

⁶¹ et-Tevbe 9/30-31.

⁶² el-Bakara 2/80.

⁶³ el-Bakara 2/111.

çoğunluğuna göre⁶⁴ Âyet Medine’de ortaya çıkan Evs ve Hazreç kabilesinin münafıklarıyla ilgilidir.⁶⁵

“Münafık”, gerçekte iman etmediği halde diliyle iman ettiğini söyleyen, mümin görünen, inanç ve davranışlarında ikiyüzlü olan kimse demektir. Tarla faresi, bir tehlike anında kaçabilmek için yuvası için birden fazla çıkış noktası hazırlar, bir tehlike anında hazırladığı tünellerin birinden girip diğerinden çıkarmış. Münafık kimseye, iman etmediği halde iman etmiş gibi görünmesi ve ikili oynaması sebebiyle tarla faresinin hareketine benzetilerek bu isim verilmiştir.⁶⁶

Bir insanın mümin olabilmesi için sadece diliyle iman ettiğini söylemesi yeterli olmayıp iman esaslarını kalbiyle tasdik etmesi gerekir. Çünkü imanın yeri kalptir. Bu hususu şu âyet ve benzerleri⁶⁷ açıkça ifade etmektedir: “*Ey Peygamberim! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla “iman ettik” diyen münafıklar ile Yahudilerden inkârda koşuşturanlar seni üzmesin.*”⁶⁸ İman, kalbin süsüdür. “*Fakat Allah, size imanı sevdirdi ve imanı kalplerinize iyi ve güzel gösterdi.*”⁶⁹ âyetinde, bu husus açıkça beyan edilmektedir.

Cehm b. Safvân’ın (öl. 128/745) “İman, kalple bilmektir.”⁷⁰ Gaylân b. Müslim ed-Dımaşkî’nin (öl. 120/738) ve Muhammed b. Kerrâm’ın (öl. 255/869) “İman, dille ikrar etmektir.”⁷¹ şeklinde yapılan tanımlarını doğru bulmayan imam Mâtürîdî (öl. 333/944) “*Kitâbü’t-Tevhîd*” adlı eserinde imanı “kalple tasdik” olarak tanımlamış ve delil olarak birçok âyet zikretmiştir.⁷² Bu âyetlerden biri konumuz olan Bakara Sûresi’nin 8. âyeti, bir diğeri de şu âyettir: “*Ey Peygamberim! Bedeviler, “Biz iman ettik” dedi. Onlara de ki: Siz iman etmediniz, “biz size teslim olduk ve boyun eğdik” deyin. Henüz iman kalplerinize girmedir.*”⁷³ Bu âyetlerde, imanın yerinin kalp olduğu açıkça bildirilmektedir.⁷⁴ Dolayısıyla bu âyetler, imanı “kalple tasdik, dille ikrar ve ilâhî emir ve yasaklara riayet” olarak tanımlayan Hâricîler ile Mu’tezile ve Zeydiyye⁷⁵ mezhebi mensuplarının görüşlerinin de isabetli olmadığını ifade eder. Fahrüddîn er-Râzî (öl. 606/1210), imanın tanımı ile ilgili görüşleri zikrettikten sonra kendi görüşünü

⁶⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyan*, 1/269-270, 272.

⁶⁵ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed ibn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’ân’i’l-azîm* (Suud: Mektebetü Nezzâr, 1419), 1/42.

⁶⁶ Hülya Alper, “Münafık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31/564.

⁶⁷ el-Mâide 5/61.

⁶⁸ el-Mâide 5/41.

⁶⁹ el-Hucurât 49/7.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb* (Beyrut: Dâru’t-Türâsî’l-Arabiyyi, 1420), 2/271.

⁷¹ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 2/271; el-Mâtürîdî, *Te’vilâtü ehli’s-sünne*, 1/377.

⁷² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *et-Tevhîd* (İskenderiyye: Dâru’l-Câmi’âti’l-Mısıryya, ts.), 373-374.

⁷³ el-Hucurât 49/14.

⁷⁴ Mâtürîdî, *et-Tevhîd*, 373-374.

⁷⁵ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 2/270.

“iman, kalple tasdik etmekten ibarettir.” şeklinde belirtmiştir.⁷⁶ “*Kalple tasdik*”; bir haberin doğru ve hak olduğuna zihnen kesin olarak karar vermek değil, isteyerek, anlayarak ve bilerek, samimi olarak, şek ve şüphe etmeden kabul etmek, teslimiyet göstermek ve içten benimsemektir. Kalpten, içten ve özden gelmeyen ve zorlama sonucu dil ile ifade edilen “inkâr” sözü bu sebeple insanın imanını yok etmez.⁷⁷ Hatta kalpten gelmeyen ve yanılarak yapılan söz ve eylemler de günah sayılmaz.⁷⁸ Tasdikin baskı olmadan kişinin özgür iradesiyle gerçekleşmesi gerekir. “*Dinde zorlama yoktur.*”⁷⁹ “*Ey Peygamberim! De ki: Hak olan Kur’ân, Rabbinizden gelmiştir. Artık isteyen kimse iman etsin, isteyen kimse inkâr etsin.*”⁸⁰ âyetleri, zorlama olmaksızın insanların kendi tercihleriyle iman etmeleri gerektiğini ifade eder. “Kalb”; düşünme, bilme, anlama ve akıl yürütme gibi fiillerin merkezidir.

Mükellef insanın amelleri üç kısımdır: Birincisi kalbin ameli olan “itikât ve tasdiktir.” İkincisi dilin ameli olan “ikrar ve şahadettir.” Üçüncüsü uzuvların ameli olan “ibadet ve itaattir.”⁸¹ Dil kalbin tercümanıdır. Kişi dili ile kalpte olan tasdiki söylüyorsa bu, imandır, kalpte olmayan tasdiki söylüyorsa bu, yalan ve nifaktır. “İbadet ve itaat”, imanın kendisi değil, imanın gereği uygulamalardır. Kur’ân-ı Kerîm’de iman, amelin kabul şartı olarak zikredilmiştir. Mesela “*Erkek veya kadın, kim mümin olarak sâlih ameller işlerse, biz kesinlikle ona dünyada iyi bir hayat yaşatırız ve ahirette onları, kesinlikle yaptıkları sâlih amellerin en güzeliyle mükâfatlandırırız.*”⁸² anlamındaki âyet, Mu’tezile âlimlerinin iddia ettikleri⁸³ gibi amelin, imanın bir cüzü olmadığını ifade eder. Ehl-i Sünnet’e göre amel, imanın bir parçası değil, iman gereği olan uygulamadır.⁸⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “*iman edenler ve sâlih amel işleyenler*” cümlelerinde “iman” ve “sâlih amel” ayrı olarak zikredilmiştir. Eğer “iman” ile “sâlih amel” aynı şey olsaydı, “*iman eden kimseler*” denildikten sonra, bir de “*sâlih amel işleyen kimseler*” denilmezdi. Dolayısıyla inkâr etmediği, helâli haram, haramı helâl saymadığı sürece müminler, farzları terk etmek ve haramları işlemekle imandan çıkmış olmazlar, büyük günah işlemiş ve kendilerine zulmetmiş olurlar.⁸⁵

Bakara Sûresi’nin 8. âyetinden sonra gelen 9-16. âyetlerde iman esaslarını kalple tasdik etmeyen, sadece dilleriyle iman ettiklerini söyleyen münafıkların, Allah’ı ve müminleri

⁷⁶ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 2/271. أَنَّ الْإِيمَانَ عِبَارَةٌ عَنِ التَّصَدِيقِ بِالْقَلْبِ

⁷⁷ en-Nahl 16/106.

⁷⁸ el-Ahzâb 33/5.

⁷⁹ el-Bakara 2/156.

⁸⁰ el-Kehf 18/29.

⁸¹ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 25/30.

⁸² en-Nahl 16/97.

⁸³ Ebû’l-Hasen Kadî’l-kudât b. Ahmed b. Abdilcebbar el-Hemedânî, *Şerhu’l-usûli’l-hamse* (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1988), 688-689.

⁸⁴ el-Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 10.

⁸⁵ Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü’l-ekber*, 43; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü ehli’s-sünne*, 1/192.

aldatmaya çalıştıkları, kalplerinde hastalık bulunduğu, bozguncu, sefih, alaycı ve kâfir oldukları bildirilmektedir.

3.2. Şeksiz Şüphesiz İman Emek

İmanın geçerli olabilmesi için iman edilmesi gereken şeylerin tamamına şeksiz şüphesiz ve kesin olarak iman edilmesi gerekir. Şüphe ile iman bağdaşmaz. Şu âyet bunun açık delilidir: *فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَفْرُقُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ* "(Ey Peygamberim!) Eğer sana indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe içinde isen, bu konuyu senden önce Tevrat'ı okuyanlara sor. Andolsun sana Rabbinden hak olan Kur'ân geldi. O halde sakın şüphe edenlerden olma! Sakın Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan olma! Yoksa zarara uğrayanlardan olursun!"⁸⁶

Âyette hitap Hz. Peygambere olmakla birlikte kastedilenler, şüphe edenlerdir. Dilbilimci el-Müberred (öl. 286/900) ve müfessir es-Sa'lebî (öl. 427/1035) "Eğer sana indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe içinde isen" cümlesinin "(Ey Peygamberim!) Kâfirlere de ki: Eğer sana indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe içinde isen" anlamında olduğunu söylemiştir.⁸⁷ Âyet inince Hz. Peygamber (s.a.s), *لَا أَشْكُ وَلَا أَسْأَلُ* "Şüphe etmiyorum ve sormam." demiştir.⁸⁸ Âyette geçen *الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ* "Rabbinden gelen hak" ile maksat, "Kur'ân", *الْمُمْتَرِينَ* "şüphe edenler" ile maksat, Kur'ân'ın Allah sözü olduğu konusunda tereddütü olanlardır.⁸⁹ Devamındaki âyette Allah'ın âyetlerini yalan sayan kimselerin hüsrana uğrayanlar olduğu bildirilmektedir. Âyetler bize, Hz. Peygamber ve Kur'ân karşısında mükellef insanların üç grup olduğunu beyan etmektedir: 1. Kur'ân'ın Allah sözü olduğunu tasdik edenler. 2. Kur'ân'ın Allah sözü olduğun konusunda tereddüt edenler. 3. Kur'ân'ı yalanlayanlar.⁹⁰ Buna göre mümin olabilmek için Kur'ân'ın Allah sözü olduğunu tasdik etmek, yalanlamamak ve bu hususta tereddüt etmemek gerekir.

Bakara Sûresi'nin 2. âyetinde *ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ* "Bu Kur'ân, Allah sözü oluşunda hiçbir şüphe bulunmayan kitaptır."⁹¹ cümlesiyle Kur'ân'ın Allah sözü olduğu kesin olarak bildirilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de şüphe, "mirye"⁹², "rayb" ve "şek" kelimeleriyle ifade edilmiştir.⁹³ Konu ile ilgili âyetler, iman konusunda şek, şüphe ve tereddüt ile ilgilidir. "Şüphe", Hz. Muhammed'in peygamber, Kur'ân'ın Allah sözü, Allah'ın ve âhiretin varlığı gibi imanla ilgili

⁸⁶ Yûnus 10/94.

⁸⁷ *فَلَنْ يَأْتِيَنَّكَ الْمُكْفَرُونَ* Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 8/382.

⁸⁸ Ebû Bekir Abdürrazzak b. Hemâm es-Sana'ânî, *el-Musannef* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403) 6/125 (No: 10211)

⁸⁹ Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî, *Bahru'l-'ulûm* (b.y.y.: y.y., ts.), 2/132.

⁹⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17/302.

⁹¹ Benzerleri için bk. el-Bakara 2/2; Âl-i İmrân 3/9; el-Kehf 18/21

⁹² "Ey Peygamberim! Kur'ân'ın Allah sözü olduğunda hiçbir şüphe içinde (mirye) olma. Şüphesiz hak olan Kur'ân, Rabbin tarafından indirilmiştir. Fakat insanların çoğu iman etmezler." Hûd 11/17.

⁹³ bk. en-Nisâ 4/157; Yûnus 10/94, 104; Hûd 11/62, 110; İbrâhîm 14/9; Sâd 38/8; ed-Duhân 44/9; el-Bakara 2/23; et-Tevbe 9/45, 110; el-Hac 22/5; el-Hadîd 57/14.

bir konu veya helâl, haram ve benzeri bir hükümlerle ilgili kesin bilgi ve kanaate varamamaktan doğan tereddüt ve kararsızlığı ifade eder. Hucurât Sûresi'nin 15. âyetinde mümin insan, imandan sonra "şüphe etmeyen kimse" olarak tanıtılmaktadır: "Müminler, ancak Allah'a ve Peygamberine iman eden, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd eden kimselerdir. İşte bunlar, imanlarında sadık olanlardır."

Mümin olabilmek için ilk başta kalpten şüpheyi atmak şart olduğu gibi imanın bekası ve devamı için de şüpheden uzak olmak şarttır.⁹⁴ İman esasları ile ilgili olarak "Bunlar, doğru mu değil mi? Aslı var mı yok mu?, Kur'ân Allah sözü mü değil mi? Hz. Muhammed peygamber mi değil mi? Kur'ân'da bildirilen bir haram, haram mı değil mi?" diye şüphe etmek, kesin bir şekilde kalbin huzur ve sükûn içinde tasdik etmek anlamında olan iman ile ters düşer. İmanın yeri kalp olduğu gibi şüphenin,⁹⁵ nifak, şirk ve inkârın yeri de kalptir.⁹⁶

3.3. İmana Şirk Karıştırmamak

Sözlükte "ortak koşmak"⁹⁷ anlamına gelen "şirk", terim olarak "Allah'ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya O'na ibadet edilmesinde ortağı, dengi veya benzerinin bulunduğuna inanmak" demektir.⁹⁸ Allah katında imanın makbul olabilmesi için insanın tevhîd üzere bulunması⁹⁹ ve imanına şirk karıştırmaması gerekir. Yüce Allah, En'âm Sûresi'nin 82. âyetinde hidâyete erenlerden olabilmek için imana şirk karıştırılmaması gerektiğini bildirmektedir: "İman edenler ve imanlarına zulüm/şirk karıştırmayanlar var ya, işte güven onlarıdır ve hidâyete ermiş olanlar da onlardır." Âyette geçen "zulüm" kelimesi şirk anlamındadır.¹⁰⁰ Abdullah b. Mes'ûd diyor ki: "İman edenler ve imanlarına şirk karıştırmayanlar" âyeti inince, bu Müslümanlara zor geldi ve dediler ki: Ey Allah'ın elçisi! Hangimiz nefesine zulmetmiyor ki? Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Âyette geçen zulüm, sizin sandığınız anlamda değildir. Âyetteki zulüm, Lokman'ın oğluna, "Yavrum! Allah'a şirk koşma, çünkü şirk en büyük zulümdür." diye öğüt verip sakındırdığı 'Allah'a ortak koşmak' anlamındadır."¹⁰¹

⁹⁴ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, İstanbul 1971), 4/4484.

⁹⁵ et-Tevbe 9/45.

⁹⁶ en-Nahl 16/22.

⁹⁷ Ebû'l-Hüseyn Ahmed ibn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüga* (Beyrut: İttihâdü'l-Kitâbi'l-Arab, 2002), 3/265.

⁹⁸ Mustafa Sinanoğlu, "Şirk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 39/193.

⁹⁹ Tevhîd, yalnızca Allah'a ibadet edilip sadece ondan yardım dileneceği, kulluğun ve duanın yalnızca ona yapılacağı, yalnızca Allah'a güvenilip bel bağlanılacağı, rızkın yalnızca ondan istenebileceği, belâ ve musibetler karşısında Allah'tan başka yardımı dilenecek hiçbir kudretin bulunmadığı inancının kabulüdür. Tevhîd, İslam'ın temeli ve imanın esası olmasının yanı sıra dünya ve âhîret mutluluğu için de bir kurtuluş vesikasıdır. Hasan Sevim, *Menar Tefsirinin Ahlak Perspektifi* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2022), 57.

¹⁰⁰ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 1/102.

¹⁰¹ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيُّنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ قَالَ: لَيْسَ مُسْلِمٌ هُوَ كَمَا تَظُنُّونَ إِنَّمَا هُوَ كَمَا قَالَ يَا بُيَّيْ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

Yüce Allah, birçok âyette *“Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayın.”*¹⁰² *“Allah’a ortak koşanlardan olmayın!”*¹⁰³ buyurmaktadır. *“İmana şirk karıştırmak”, Allah’a ilah, rab ve yaratıcı oluşunda ortak koşmak, Allah’ın varlığı ile birlikte başka ilahların varlığını da kabul etmektir. Hz. Muhammed’in (s.a.s.) peygamber gönderildiği Mekke ve civarında yaşayan insanların büyük çoğunluğu, Allah’ın varlığını, yaratıcı ve rızık verici olduğunu kabul ediyorlar,*¹⁰⁴ *fakat kendilerine şefaatçi olur ve Allah’a yaklaştırır inancıyla*¹⁰⁵ *putlara ilah diye tapıyorlar,*¹⁰⁶ *bir tek ilahın varlığını reddediyorlar ve şöyle diyorlardı: “Muhammed, ilahları bir tek ilah mı yaptı? Gerçekten bu çok tuhaf bir şeydir.”*¹⁰⁷ Yüce Allah, *“Onların çoğu, Allah’a ancak ortak koşarak iman ederler.”*¹⁰⁸ âyetiyle Mekke halkının, Allah’a imanlarının şirk ile karışık olduğunu bildirmiştir. Hıristiyanların Hz. İsa’ya ilâh demeleri şirk olduğu gibi Yahudilerin hahamlarını, Hıristiyanların Hz. İsa’yı ve rahiplerini rab edinmeleri de şirktir.¹⁰⁹ Allah’a, zatında, sıfatlarında, ibadetinde, rab ve ilâh oluşunda ortak koşan kimsenin imanı geçerli değildir. Böyle bir kimse mümin değil, müşriktir.

3.4. İman Esaslarının Tamamına İman Etmek

İmanın Allah katında geçerli olabilmesi için iman esaslarının tamamına iman edilmesi gerekir. Söz gelimi ismi Kur’ân’da geçen Allah’ın bir ismini, herhangi bir peygamberini mesela Hz. Muhammed’in peygamberliğini, cinlerin varlığı gibi bir bilgiyi, ölümünden sonra insanın yeniden diriltilmesini veya beş vakit namaz gibi bir ibadetin farz olduğunu veya içki gibi bir haramı kabul etmeyen kimse mümin olamaz. İnkâr için iman edilecek şeylerin tamamını inkâr etmek şart değildir, bir tek iman esasını kabul etmeyen kimse kâfir olur, buna karşılık mümin olabilmek için istisnasız iman esaslarının tamamına iman etmek şarttır. İmam esaslarının veya Kur’ân’ın âyetlerinde verilen bilgilerin, emir ve yasakların, helâl ve haramların bir kısmına iman edip bir kısmına, hatta bir tekine iman etmeyen kimse mümin olamaz.¹¹⁰ Nisâ sûresinin 150-151. âyetlerinde peygamberlerden bir kısmına iman edip bir kısmına iman etmeyenlerin gerçekten kâfir oldukları bildirilmektedir: *“Şüphesiz, Allah’ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler, ‘peygamberlerin bir kısmına iman ederiz bir kısmını inkâr ederiz’ diyenler ve böylece bu ikisinin, iman ile küfrün arasında bir yol tutmak isteyenler var ya işte onlar, gerçekten kâfir kimselerdir.”* Âyet, bir iman esasını inkârın tamamını inkâr anlamına geldiğini açıkça ifade etmektedir.¹¹¹ *“Peygamberlerin bir kısmına*

¹⁰² en-Nisâ 4/36.

¹⁰³ er-Rûm 30/31.

¹⁰⁴ ez-Zuhruf 46/87.

¹⁰⁵ ez-Zümer 39/3, 43.

¹⁰⁶ en-Necm 53/19–23.

¹⁰⁷ Sâd 38/5.

¹⁰⁸ Yusuf, 12/106.

¹⁰⁹ el-Mâide 5/72; et-Tevbe 9/31.

¹¹⁰ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1/208.

¹¹¹ أَنَّ الْكُفْرَ بِهٖ كُفْرٌ بِالْكَلِّ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 6/5.

iman ederiz bir kısmını inkâr ederiz” diyenler, Medine Yahudileridir. Yahudiler, Hz. Mûsâ'nın peygamber olduğunu kabul ediyorlar, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kabul etmiyorlardı.¹¹² İman ile inkâr arasında bir mertebe yoktur. Dolayısıyla bir insan ya mümindir ya da kâfir. Mümin, iman esasları arasında ayırım yapmaz: *“Müminler, Allah'a ve peygamberlerine iman edenler ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayan kimselerdir.”*¹¹³

Tevrat'ı ilâhî bir kitap olarak kabul edip Kur'ân'ı Allah sözü olarak kabul etmeyen bir kimse mümin olamaz. Bu husus âyetlerde açıkça bildirilmektedir: *“Siz kitapların hepsine iman edersiniz”*¹¹⁴ *“Yahudilere ‘Allah'ın indirdiği Kur'ân'a iman edin’ denildiği zaman, ‘Biz, bize indirilen Tevrat'a iman ederiz’ dediler ve onlar, Tevrat'tan başkasını inkâr ediyorlar.”*¹¹⁵

Mümin olabilmek için Kur'ân'ın Allah sözü olduğunu kabul etmek şarttır: *“Derinlemesine bilgi sahibi olanlar, ‘Biz Kur'ân'a iman ettik, muhkem ve müteşâbih âyetlerin hepsi, Rabbimiz katından gelmiştir’ derler.”*¹¹⁶ Bu itibarla Kur'ân'ın her bir âyetine, her bir âyetinde geçen bilgi, emir, yasak, helâl ve haram hepsine iman etmek gerekir. Bir kısmını kabul edip bir kısmını kabul etmeyen veya beğenmeyen veya uygulanamaz bulan kimse mümin olamaz. Bu husus âyette şöyle ifade edilmiştir: *“Siz kitabın bir kısmına iman edip de bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?”*¹¹⁷ Âyet, Yahudilerle ilgilidir. Âyette geçen “el-kitâb” ile maksat, Tevrat'tır. Bu âyette bildirilen husus, Kur'ân için de söz konusudur. İman esaslarının, dînî hükümlerin ve Kur'ân'ın bazısını kabul ediyorum, bazısını kabul etmiyorum diyen, bazısını beğeniyorum bazısı beğenmiyorum diyen kimse mümin olamaz.

Sonuç olarak Kur'ân'a, başından sonuna kadar bütün sûre ve âyetlerine, âyetlerde geçen emir ve yasak, helâl ve haram, bilgi ve haberlerin tamamına iman etmek, hak ve doğru olduğunu tasdik etmek mümin olmak için şarttır.

3.5. Yeis Hâminden Önce İman Etmek

“Yeis”, insanın hayattan ümidi kestiği ve ölüm ile karşı karşıya geldiği durumdur. Bir insanın imanının geçerli olabilmesi için hayattan ümidi kesip ölümle karşı karşıya gelmeden¹¹⁸ ve ilâhî azapla karşılaşmadan önce, dünyada itaat ve isyan imkânı varken iman etmesi gerekir. Hayattan ümit kesip imam ve ibadet etme imkânı kalmayan kimsenin yaptığı imanın insana faydası olmaz. İlâhî azabın geldiğini görünce, yaşamanın mümkün olmadığını anlayınca ve can boğaza gelince yapılan imanın geçerliliği yoktur. Askerleri ile birlikte Mûsâ (a.s.) ve ona iman edenleri takibe koyulan Firavun, Kızıldeniz'de boğulmak üzere iken *“Ben, İsrâiloğullarının iman*

¹¹² هُمْ الَّذِينَ هُدُوا آمَنُوا بِمُوسَى وَكَفَرُوا بِعِيسَى وَمُحَمَّدٍ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, 6/5.

¹¹³ en-Nisâ 4/152.

¹¹⁴ Âl-i İmrân 3/119.

¹¹⁵ el-Bakara 2/91.

¹¹⁶ Âl-i İmrân 3/7.

¹¹⁷ el-Bakara 2/85.

¹¹⁸ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 3/2105.

*ettiği ilâhtan başka hiçbir ilâh olmadığına iman ettim, ben de Müslümanlardanım' demiştir."*¹¹⁹ Yüce Allah, Firavun'un imanını kabul etmemiş ve ona, "*Şimdi mi iman ettin? Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun."*¹²⁰ demiştir. Firavun, ilâhî azapla karşı karşıya geldiği, ölümden başka seçeneği kalmadığı ve hayattan ümidini kestiği bir zamanda iman etmek istemiş, bu sebeple Allah, imanını kabul etmemiştir. Şu âyetlerinde azabı görünce yapılan imanın fayda sağlamayacağı bildirilmektedir: "*Azabımızı gördükleri zaman, imanları kendilerine fayda sağlamadı."*¹²¹ "*Ey Peygamberim! Müşrikler, iman etmek için ille kendilerine ölüm meleklerinin gelmesini veya Rabbinin azabının gelmesini veya Rabbinin bazı âyetlerinin, kıyametin alametlerinden bazısının gelmesini mi gözlüyorlar? Rabbinin âyetlerinden ve kıyametin alametlerinden bazısı geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan hiçbir kimseye artık o gün yapacağı iman fayda vermez."*¹²²

Kâfir bir insanın "iman etmesi", inkâr hâline tövbe etmesidir. Bu tövbenin ilâhî azapla karşı karşıya kalmadan ve ölüm gelmeden önce yapılması gerekir. Azapla karşılaşınca iman kabul olmadığı gibi ölüm anında yapılan tövbe de kabul olmaz. Şu âyet bunun açık delilidir: "*Allah katında, kötülük ve günahları işleyen, nihâyet ölüm kendilerine geldiği zaman, son nefesinde 'Şüphesiz ben şimdi tövbe ettim' diyen kimseler ile kâfir olarak ölen kimselerin tövbeleri geçerli değildir."*¹²³ Âyetteki "*Ölüm kendilerine geldiği zaman*" cümlesi, ölüm alametleri belirlediği ve ölüm yaklaştığı zaman demektir.¹²⁴ Bu âyet ve benzerleri¹²⁵ son nefeste tövbenin ve imanın kabul olmadığını ifade eder.¹²⁶ Yûnus peygamberin kavmi gibi ilâhî azap gelmeden önce tövbe edilirse bu tövbe ve iman kabul edilir.¹²⁷ Yûnus peygamberin kavmi ile ilgili şöyle denilmektedir: "*Keşke Yunus'un kavminden başka, azabı görmeden iman edip de imanları kendilerine fayda veren bir belde halkı daha olsaydı! Yunus'un kavmi, azaptan önce iman edince, dünyadaki rezillik azabını üzerlerinden kaldırdık ve onlara belirli bir zamana kadar daha yaşama imkânı verdik."*¹²⁸

3.6. İman Esaslarını Küçümsemek ve İstihza Konusu Yapmamak.

Âyetleri ve dinî hükümleri inkâr edip kabul etmemek, imana mani olduğu gibi Kur'ân'ı, hatta bir âyeti, âyetlerde geçen bir emir ve yasağı, helâl ve haramı beğenmemek, küçümsemek, hafife ve alaya almak da imana engeldir. Âyetleri, helâl ve haramları, emir ve yasakları küçümseyenler, beğenmeyenler veya alaya alanlar iman etmiş olamazlar. Bu husus,

¹¹⁹ Yûnus 10/90.

¹²⁰ Yûnus 10/91.

¹²¹ el-Mü'min 40/85.

¹²² el-En'âm 6/158.

¹²³ en-Nisâ 4/18.

¹²⁴ *عَلَامَاتٌ نُّزُولِ الْمَوْتِ وَفُزِيهِ* Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 10/8.

¹²⁵ el-Bakara 2/80; el-Mü'minûn 23/99-100; el-Münâfikûn 23/10-11.

¹²⁶ *أَنَّ التَّوْبَةَ لَا تُقْبَلُ عِنْدَ حُضُورِ الْمَوْتِ* Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 10/8.

¹²⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 10/8.

¹²⁸ Yûnus 10/98.

Kur'ân'ın birçok âyetinde açıkça bildirilmektedir. Şu âyetleri örnek olarak zikredebiliriz: *“Amel bakımından en çok ziyana uğrayanlar, Rablerinin âyetlerini ve Allah'a kavuşacaklarını inkâr eden kimselerdir. Onların yaptığı iyi amelleri boşa gitti. Bu sebeple biz, kıyamet gününde onlar için, sevaplarını ve günahlarını ayırt etmek amacı ile bir terazi kurmayız, onları değerlendirmeye tabi tutmayız, çünkü onların hiç sevapları yoktur. Tartının kurulmaması, onların inkâr etmeleri, âyetlerimi ve Peygamberlerimi alaya almaları sebebiyle cezalarının cehennem olması sebebiyledir.”*¹²⁹ Âyet-i Kerîme'de *“âyetleri inkâr edenler”* ile *“âyetleri alaya alanlar”* aynı kategoride zikredilmiştir. Bir âyeti inkâr ile onu küçümsemek veya alaya almak aynı anlamı ifade eder. Bu yüzden mümin olabilmek için hiçbir dinî hükmü küçümsemek veya alay konusu yapmamak gerekir. Hatta âyetlerin inkâr edildiği ve alaya alındığı bir mecliste bulunmak bile Kur'ân'da yasaklanmıştır.¹³⁰

İman ettiğini söylediği hâlde Allah ve Peygamberin hükümlerinden yüz çeviren, emir ve yasaklarını, ilke ve hükümlerini beğenmeyenler,¹³¹ Allah ve Peygamberin hükümlerine razı olmayanlar iman etmiş sayılmazlar.¹³² Mü'min, Allah'a ve Peygambere iman ettiği gibi onların koyduğu hükümleri de kabul eder.¹³³ Allah ve Resûlü bir konuda bir hüküm verdikten sonra artık müminin onu kabulden başka bir seçeneği yoktur.¹³⁴

Bir insanı küfre düşüren söz, eylem ve davranışlar; şirk yani Allah'a ortak koşmak, nifak yani ikiyüzlülük, münafıklık ve tekzîb¹³⁵ yani âyetleri yalanlamak, inkâr¹³⁶ yani dinî hükümleri kabul etmemek, reddetmek veya dînî değerlere küfretmek veya hakaret etmek veya haramı helaâl, helâli haram saymanın dışında şu hususlar da insanın imandan mahrum kalmasına sebep olur: İstihzâ¹³⁷ yani dînin esaslarını veya dînî herhangi bir esası alaya almak. İstikbâr¹³⁸ yani Allah'a, Peygambere, Kur'ân'a, âyetlere ve ibadetlere karşı kibirlenmek. İstinkâf¹³⁹ yani iman ve ibadet etmekten imtina etmek ve çekinmek. İstiğnâ¹⁴⁰ yani iman ve ibadet etmekten kendini müstağni saymak. İlhâd¹⁴¹ yani âyetleri yalanlamak, tahrif etmek ve bilerek yanlış

¹²⁹ el-Kehf 18/105-106.

¹³⁰ en-Nisâ 4/140.

¹³¹ en-Nur 24/47-50.

¹³² en-Nisâ 4/60-61; el-Mâide 5/43.

¹³³ en-Nûr 24/51.

¹³⁴ el-Ahzâb 33/36.

¹³⁵ *“İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayan kimseler var ya işte onlar, cehennem halklarıdır. Onlar, cehennemde ebedî kalıcıdırlar.”* el-Bakara 2/39.

¹³⁶ *“İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayan kimseler var ya işte onlar, cehennem halkıdır.”* el-Mâide 5/86.

¹³⁷ *“Allah'ın âyetlerini alay konusu yapmayın.”* el-Bakara 2/231.

¹³⁸ *“Allah'a kulluk etmekten çekinenlere ve büyüklük taslayanlara gelince, Allah onlara elem verici bir şekilde azap edecektir.”* en-Nisâ 4/173.

¹³⁹ en-Nisâ 4/173.

¹⁴⁰ *“Kim cimrilik edip fakire yardım etmez, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü, Allah'tan başka ilah bulunmadığını yalanlarsa biz de ona en zor olan cehennemi kolaylaştırırız.”* el-Leyl 92/8-10.

¹⁴¹ *“Âyetlerimiz hakkında yalanlamak, tahrif etmek ve bilerek yanlış yorumlamak suretiyle haktan sapan kimseler var ya onlar, bize gizli kalmazlar.”* el-Fussilet 41/40.

yorumlamak. İstihfâf¹⁴² yani iman esaslarını, Allah'ı, Peygamberi, Kur'ân'ı, ibadetleri, haramları ve dinî prensipleri küçümsemek, hafife almak veya beğenmemek.

Sonuç

İnsanın yaratılış gayesi olan kulluk görevini yerine getirebilmesi için öncelikli olarak iman etmesi gerekir. Sözlük anlamı "tasdik" etmek olan imanın yeri kalptir. Bir insan, Allah'ın varlığını, birliğini ve diğer isim ve sıfatlarını, Hz. Peygamberin Allah'tan alıp haber verdiği kesin olarak belli olan şeylerin doğru olduğunu kalbi ile tereddütsüz tasdik ederse mümin olur.

Hiz. Peygamber (s.a.s.), iman esaslarını altı maddede özetlemiştir. Bunlar; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kaza ve kadere, hayır ve şerrin Allah'ın yaratmasıyla meydana geldiğine iman etmektir.

Bakara Sûresi'nin 8. âyetinde insanlardan "Allah'a ve âhiret gününe iman ettik" diyenler olduğu ancak bu kimselerin mümin olmadıkları bildirilmektedir. Bunlar, dilleriyle iman ettiğini söyleyen fakat kalpleri ile iman esaslarını tasdik etmeyen münafıklardır. Bu âyette sözle "iman ettim" demenin yeterli olmadığı, kalple tasdik edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. İman esaslarını kalple tasdik etmek, imanın kabul olmasının şartlarından biridir. İmanın kabul olmasının diğer şartları şunlardır: İmanda şek ve şüphe olmaması, iman esaslarının kesin olarak kabul edilmesi, imanda bütünlük olması, iman esaslarının ve Kur'ân âyetlerinin, âyetlerde bildirilen hükümlerin, emir ve yasakların, ilke ve hükümlerin, verilen bilgilerin tamamının kabul edilmesi, imana şirk karıştırılmaması, Allah'tan başka ilah, rab, ma'bûd ve yaratıcı bulunmadığının kabul edilmesi, imanın son nefese bırakılmaması, yaşama imkânı varken iman edilmesi, âyetler ve dinî hükümlerin hiçbirinin küçümsenmemesi ve alay konusu yapılmamasıdır.

Şartlarına uygun iman eden kimse, iman gereği sâlih ameller işler ve haramlardan sakınırsa dünya sınavını, Allah'ın rızası kazanmış ve ebedî mutluluk yurdu cenneti hak etmiş olur: *"İman edip sâlih amel işleyenlere kendileri için içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele."* (el-Bakara 2/25) *"Kim Allah'a ve âhiret gününe iman eder ve sâlih amel işlerse, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir."* (el-Bakara 2/62).

¹⁴² Firavun, "Yoksa ben şu zayıf, fakir, değersiz ve nerede ise maksadını anlatamayacak durumda olan Musa'dan daha iyi değil miyim?" (ez-Zuhruf, 43/52) sözleriyle Hz. Mûsâ'yı küçümsediği bildirilmektedir. Yüce Allah'ı, Peygamberi, kitabı, dîni, dînin emir ve yasaklarını, helâl ve haramlarını hafife almak, küçümsemek ve beğenmemekten kaynaklanır.

Kaynakça / References

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Alper, Hülya. "Münafık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Beyzâvî, Ebû Saîd Nâsırüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1418.
- Cevherî, İsmail b. Hammad *es-Sihah*. Beyrut: Dâru'l-İlm, 1979.
- Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali. *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Ebû Hanîfe Nûmân b. Sâbit. *el-Fikhu'l-ekber*. b.y.y.: Mektebetü'l-Furkân, 1999.
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah. *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl*. Beyrut: Şirketü Dâru'l-Erkam, 1416.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân'î'l-azîm*. Suud: Mektebetü Nezzâr, 1419.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-lüga*. Beyrut: İttihâdü'l-Kitâbi'l-Arab, 2002.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadr, 1970.
- Kâdî Abdülcebbar, Ebû'l-Hasen Kadî'l-kudât b. Ahmed b. Abdilcebbar el-Hemedânî. *Şerhu'l-usûli'l-hamse*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1988.
- Karaca, Abdullah. *Kur'ân'ın Muhtevası Bağlamında Kur'ân Ansiklopedileri*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023.
- Karagöz, İsmail. *Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, Açıklamalı ve Kırık Meali*. Ankara: Kar Yayınları, 2021.
- Karagöz, İsmail. *Kur'ân'ın Anlamı, Açıklamalı ve Kırık Meali*. Ankara: Kar Yayınları, 2020.
- Karagöz, İsmail. "Cehennemın Sonsuzluğunun Ayet ve Hadislerdeki Delilleri". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2018), 1-19.
- Karagöz, İsmail. *İman İlmihali*. Ankara: Kar Yayınları, 2021.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964) 8/382.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *et-Tevhîd* (İskenderiyye: Dâru'l-Câmi'âti'l-Mısriyya, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü ehli's-sünne*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasan. *et-Tefsîru'l-kebîr*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423.
- Muhammed b. Abdurrahman el-Hamîs, *Usûlü'd-dîn inde'l-imam Ebî Hanîfe*. Suud: Dâru's-Samî, ts.
- Müslim b. el-Hac el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *el-Câmiu's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Nesefî, Ebû'l-Berakât Abdullah b. Ahmed. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru't-Türâsî'l-Arabiyyi, 1420.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1997.
- Sana'ânî, Ebû Bekir Abdürrazzak b. Hemmâm, *el-Musannef*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, 1403.
- Sema'ânî, Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân*. Riyad: y.y., 1997.

-
- Semerkindî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed. *Bahru'l-'ulûm*. b.y.y.: y.y., ts.
- Sevim, Hasan. *Menar Tefsirinin Ahlak Perspektifi*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2002.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Şirk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/193-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyan 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şakir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1975.
- Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, İstanbul 1971.

TEK YAZARLI / SINGLE AUTHOR

Yazar(lar) / Author(s)

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author(s), declares that he have no competing interests.

Yapay Zekâ Kullanımı / Declaration on AI Usage:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

The authors confirm that no AI-based tools or applications were employed during the development of this research. All content was generated solely by the authors, adhering strictly to scientific methodology and academic integrity.

Yayıncı / Published by: Yaşam Boyu Eğitimi Destekleme Derneği/ Türkiye.